

Uplatňování pohledávek z pozastávek v insolvenčním řízení

V naší praxi se často setkáváme s nesprávným postupem stavebních společností v případě přihlašování pohledávek z tzv. pozastávek ze smluv o dílo. Věřitelé (zhotovitelé) tyto pohledávky za dlužníky (objednateli) často chybně přihlašují do insolvenčního řízení jako nepodmíněné a nesplacené, přičemž se domnívají, že prohlášením konkursu na majetek dlužníka budou tyto pohledávky považovány za splacené. Popsaný postup věřitelů vede insolvenční správce k popření takto uplatněných pohledávek co do jejich pravosti, což následně vyvolává incidenční spory.

Pozastávkou je míněna část ceny díla obvykle v rozsahu 5 až 10 %, k jejíž úhradě objednatel nedochází již po řádném provedení a předání díla, ale až po splnění dalších sjednaných podmínek. Těmito podmínkami jsou nejčastěji uplynutí záruční doby a skutečnost, že se v záruční době nevyskytnou žádné vady díla, popřípadě dojde k jejich řádnému odstranění.

Institut pozastávek není v současné době v českém právním řádu výslovně upraven. Užití tohoto nástroje je nicméně ve smluvních vztazích frekventované, neboť zejména v oblasti stavebnictví představuje funkční instrument ochrany (zajištění) práv objednatele. Kořeny dnešní praxe nalezneme zřejmě v ustanovení § 10 dnes již zrušené vyhlášky Federálního ministerstva financí č. 37/1983 Sb., o fakturování a placení dodávek pro investiční výstavbu a dodávek geologických prací, které ukládalo odběrateli povinnost zadržet (neproplácet) 10 % fakturované ceny v případě, že dodávka vykazovala při předání vady a nedodělký.[1]

V současné právní úpravě je pozastávkám ve stavebnictví svou povahou nejbližší institut (zákonného) zadržného upravený v ustanovení § 439 odst. 4 ve spojení s ustanovením § 564 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, v platném znění („ObchZ“). Z uvedených ustanovení plyne, že pokud se na díle vyskytují vady, není

objednatel povinen platit část ceny díla, jež by odpovídala jeho nároku na slevu, jestliže by vady nebyly odstraněny. Vznik povinnosti objednatele zaplatit část ceny díla je tak vázána až na odstranění jeho vad. Do doby, než budou vady odstraněny, je tedy objednatel oprávněn část ceny díla zadržet (neproplácet) a zhotovitel není oprávněn její úhradu od objednatele požadovat. Mechanismus pozastávek je obdobný; na rozdíl od zákonného zadržného však pozastávka nevzniká až v důsledku neodstranění konkrétní reklamované vady díla, ale je sjednávána předem jako nástroj zajištění možných nároků žalobce pro případ, že by reklamované vady v budoucnu odstraňovány nebyly. S ohledem na shodný účel jsou pozastávky někdy označovány též jako (smluvní) zadržné.

Základem mechanismu pozastávek je sjednání určitých předpokladů vzniku práva zhotovitele na zaplacení ceny díla, o nichž smluvní strany v době vzniku smlouvy o dílo nevědí, zda vůbec nastanou, popř. kdy se tak stane. Dle ustanovení § 548 odst. 1 ObchZ je objednatel povinen zaplatit zhotoviteli cenu díla v době sjednané ve smlouvě. Pokud ze smlouvy nebo zákona nevyplývá něco jiného, vzniká nárok na cenu provedením díla. Z uvedeného plyne, že zákon umožňuje stranám smlouvy o dílo dohodnout okamžik vzniku práva na zaplacení ceny díla (a potažmo i splatnost budoucí pohledávky zhotovitele) nikoli pouze ve vazbě na provedení díla, nýbrž i jinak. Rozhodným okamžikem pro vznik práva na zaplacení ceny díla či její části

tak může být jeho protokolární předání objednateli, nebo skutečnost, že se na díle po určité době nevyskytnou žádné vady, případně budou řádně splněny záruční povinnosti zhotovitele, apod.[2] Takto vymezené skutečnosti je nezbytné vyložit jako (další) předpoklady pro vznik práva na zaplacení ceny díla.

Pokud strany ve smlouvě o dílo sjednají pozastávky, tj. domluví se, že objednatel zaplatí část ceny díla až poté, co uplyne záruční doba, a na díle se nevyskytnou žádné vady, na které by se vztahovala záruka za jakost, resp. oprávněně reklamované vady díla budou zhotovitelem řádně odstraněny, nesjednávají tím pouhou splatnost této části ceny díla, ale samotný vznik práva zhotovitele na její zaplacení.[3] Nedojde-li totiž ke splnění sjednaných předpokladů (typicky v důsledku výskytu vad, které zhotovitel v rozporu se svými závazky neodstraní), právo na úhradu části ceny díla odpovídající pozastávce zhotoviteli vůbec nevznikne. Neexistuje-li tedy právo zhotovitele na úhradu této části ceny díla, neexistuje ani jemu odpovídající závazek objednatele tuto část ceny díla zaplatit. Pokud naopak ke splnění sjednaných podmínek dojde, objednatel bude povinen předmětnou část ceny díla uhradit; to však až ve sjednané době, resp. bez zbytečného odkladu poté, kdy byl zhotovitelem o plnění požádán. Až uplynutím této doby se vzniklé právo zhotovitele stane nárokem (splatnou pohledávkou), který lze vykonat podáním žaloby u soudu.[4]

Skutečnosti, na jejichž splnění je vázán vznik práva na zaplacení („uvolnění“) pozastávky, jsou nejisté. Smluvní strany totiž v době uzavření smlouvy o dílo a prakticky až do uplynutí záruční doby neví, zda budou předpoklady pro vznik práva na pozastávku vůbec splněny. Pokud je před uplynutím uvedené doby nejistota zjištěn úpadek objednatele a věřitelé jsou vyzváni k uplatnění svých pohledávek přihláškou u insolvenčního soudu, zhotovitel je postaven před otázkou, jak má správně svou pohledávku z titulu pozastávky v insolvenčním řízení uplatnit. Odpověď na tuto otázku přináší ustanovení § 173 odst. 3 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů („InsZ“), které jednoznačně stanovuje, že „přihlásit lze i [...] pohledávku vázanou na podmínku.“ Pohledávka z titulu pozastávky je totiž z hlediska insolvenční

ho zákona pohledávkou, jejíž vznik je vázán na splnění odkládací podmínky. Smlouva o dílo, na jejímž základě může pohledávka zhotovitele na zaplacení pozastávky vzniknout, podmíněnou není; na splnění sjednaných předpokladů – odkládacích podmínek – je však vázán vznik pohledávky zhotovitele.

Mnoho věřitelů se domnívá, že jejich pohledávky na zaplacení pozastávek nejsou pohledávkami podmíněnými, ale toliko nesplatnými a že na ně tedy lze vztáhnout ustanovení § 250 InsZ, podle něhož se nesplátne pohledávky proti dlužníku prohlášením konkursu považují za splatné, nestanoví-li zákon jinak. Takový závěr je nicméně nesprávný, neboť zcela popírá účel pozastávek jako nástroje zajištění nároků objednatelů ze záruky za jakost díla. Takový závěr by mohl na úkor dlužníka a ostatních jeho věřitelů vést k bezdůvodnému obohacení těch věřitelů, kteří své závazky plynoucí z ujednání o záruce za jakost (doposud) nespĺnili a kterým proto právo na pozastavenou část ceny díla ještě nevzniklo.

Pokud tedy ke dni prohlášení konkursu nejsou podmínky pro vznik práva na vyplacení pozastávek splněny, pohledávka zhotovitele za objednatel (prozatím) neexistuje, takže nemůže být prohlášením konkursu ani „zesplátněna“.[5] Na pohledávky vázané na odkládací podmínky totiž nemá prohlášení konkursu žádný vliv.[6] Za splatné lze naopak podle ustanovení § 250 InsZ v konkursu považovat jediné ty pohledávky vůči dlužníku, u nichž již byly veškeré zákonné a/nebo smluvní předpoklady jejich vzniku splněny a u nichž v okamžiku prohlášení konkursu toliko neuplynula lhůta splatnosti.

Zhotovitel, jehož povinnosti plynoucí ze záruky jsou zajištěny pozastávkami, se nemůže řádněho splnění těchto povinností zprostit a domáhat se předčasného uvolnění pozastávek v rámci konkursu poukazem na ustanovení § 250 InsZ. Neměl-li by totiž vůči dlužníku pohledávku z titulu pozastávky mimo konkurs, nemůže ji mít ani v konkursu.[7] Pokud závazky zhotovitele plynoucí z poskytnuté záruky za jakost díla

nezaniknou z jiných důvodů, bude je zhotovitel muset řádně splnit. Jedině tak bude moci dojit k naplnění sjednaných předpokladů pro vznik jeho pohledávky na pozastavenou část ceny díla, jakožto základní podmínky uspokojení této pohledávky v konkursu na majetek objednatel.

Na základě shora uvedeného lze proto vyslovit závěr, že pohledávku věřitele z titulu pozastávky na cenu díla je třeba přihlásit do insolvenčního řízení jako pohledávku nepodřízenou, peněžitou, nesplatnou a vázanou na odkládací podmínku, kterou je v přihlášce pohledávky nezbytné formulovat v souladu s konkrétními předpoklady uvolnění pozastávek zakotvenými ve smlouvě o dílo. ●

Jan Tomaier, advokát
Matúš Hanuliak, advokát
Tomaier Legal advokátní kancelář s.r.o.

Poznámky

- [1] Podrobná úprava těchto tzv. „opatření k odstranění vad a nedodělků“ byla obsažena již v ustanovení § 13 vyhlášky č. 22/1967 Sb.
- [2] Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. října 2011, sp. zn. 23 Cdo 1099/2010: „Vyplývá-li ze smlouvy o dílo, že zhotovitel je oprávněn vystavit fakturu a domáhat se zaplacení ceny díla na základě protokolárně předaného díla, pak vznik práva na zaplacení ceny díla je vázán na podmínku protokolárního předání díla.“ Na rozdíl od provedení díla, které zahrnuje jeho řádné ukončení a předání předmětu díla objednateli, pouhé předání předmětu díla v sobě nezahrnuje jeho řádné ukončení, což znamená, že ke vzniku nároku na zaplacení ceny ve vazbě na předání předmětu díla není podstatné, zda bylo dílo řádně (bez vad) ukončeno.
- [3] Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. listopadu 2008, sp. zn. 32 Cdo 2076/2007: „Ujednání o pozastávce upravuje ve stanoveném rozsahu vznik práva na zaplacení (části) ceny díla, a nikoli vznik splatnosti, jak nesprávně dovodil odvolací soud. Za použití pravidel výkladu, upravených v ustanovení § 266 obč. zák., zejména též výkladu gramatického a logického, k jinému závěru dospět nelze. Je třeba rozlišovat vznik práva na zaplacení a splatnost tohoto práva (nároku).“ V rozsudku ze dne 30. dubna 2009, sp. zn. 23 Cdo 3084/2007, Nejvyšší soud České republiky výše uvedený závěr výslovně potvrdil i v případě pozastávky na záruční vady. Shodné závěry obsahuje i rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. března 2010, sp. zn. 23 Cdo 4928/2007: „Odvolací soud naproti tomu správně dovodil, že ujednání stran smlouvy

o dílo o úhradě pozastavené částky neupravuje splatnost této pozastavené části ceny díla, ale upravuje vznik práva žalobce na zaplacení této části ceny díla, a to v souladu s dispozitivním ustanovením § 548 odst. 1 obč. zák. Neuplatní se proto ustanovení § 14 odst. 1 písm. g) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání.“

- [4] Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 8. prosince 2010, sp. zn. 31 Cdo 5241/2007: „Právo na plnění od dlužníka ve smyslu ustanovení § 488 a násl. obč. zák., použitelných i v obchodních závazkových vztazích, vzniká okamžikem, kdy nastane právní skutečnost, se kterou právní předpis nebo smlouva vznik práva na plnění spojuje. U práva na zaplacení ceny díla je touto právní skutečností, zakládající jeho vznik, provedení díla (§ 548 odst. 1 obč. zák.). Proto pokud ze smlouvy nebo z obchodního zákoníku nevyplývá něco jiného, vzniká zhotoviteli právo na zaplacení ceny díla provedením díla (srov. též § 554 odst. 1 obč. zák. a rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. března 2006, sp. zn. 29 Odo 846/2003, uveřejněný pod číslem 51/2007 – Sbírkou soudních rozhodnutí a stanovisek). Současně se vznikem práva na plnění však jeho splatnost zásadně nenastává, protože buď je určena dobou, ve které je dlužník povinen podle smlouvy, právního předpisu nebo rozhodnutí splnit svůj závazek, nebo, není-li takto určena, ji vyvolá věřitel tím, že dlužníka o plnění požádá (§ 563 obč. zák., § 340 odst. 2 obč. zák.). Okamžik splatnosti práva na plnění má rozhodující význam zejména pro posouzení, zda a kdy nastává actio nata pro počátek běhu obecné promlčecí doby (§ 101 obč. zák., § 391 odst. 1 obč. zák.) i promlčecí doby u práva na

plnění závazku (§ 392 odst. 1 obč. zák.) nebo pro počátek prodloužení dlužníka (§ 517 a násl. obč. zák., § 365 a násl. obč. zák.).“

- [5] Srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 30. dubna 2009, sp. zn. 23 Cdo 3084/2007: „Neexistovala-li pohledávka zhotovitele za žalovanou, nemohla se tato pohledávka stát ve smyslu ust. § 14 odst. 1 písm. g) zákona o konkursu a vyrovnání splatnou, jak dovozoval dovolatel (shodně viz též např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 26. 11. 2008, sp. zn. 32 Cdo 2076/2007). Vzhledem k tomu, že úpadek, resp. žalobkyni právo na zaplacení části ceny díla, představující tzv. pozastávku, nevzniklo, je právní posouzení předmětného nároku učiněné odvolacím soudem ohledně neexistence pohledávky úpadek, resp. žalobkyně za žalovanou v době prohlášení konkursu správné.“ S ohledem na znění ustanovení § 250 InsZ („Nesplátne pohledávky proti dlužníku se prohlášením konkursu považují za splatné, nestanoví-li zákon jinak.“) platí uvedený závěr i podle současné právní úpravy.
- [6] Srov. ustanovení § 251 InsZ: „Pohledávky věřitelů vázané na splnění rozvazovací podmínky se prohlášením konkursu považují v insolvenčním řízení za nepodmíněné, dokud rozvazovací podmínka není splněna. Na pohledávky věřitelů vázané na splnění odkládací podmínky nemá prohlášení konkursu vliv.“
- [7] K tomu srov. např. ustanovení § 5 písm. a) InsZ, podle něhož „insolvenční řízení musí být vedeno tak, aby žádný z účastníků nebyl nespravedlivě poškozen nebo nedovoleně zvýhodněn a aby se dosáhlo rychlého, hospodárného a co nejvyššího uspokojení věřitelů.“